

~ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ~

УДК 332.1: 338.4

DOI:10.32680/2409-9260-2022-3-4-292-293-114-120

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ В
ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

Тарасевич Н. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: nvt4364@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2110-7320

***Анотація.** Метою дослідження є аналіз основних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією в Одеському регіоні та визначення напрямків її подальшої активізації. Під час написання статті використовувався системно-аналітичний метод; метод порівняння – для визначення причин та ступеню впливу динамічних змін і відхилень; метод угруповань – для систематизації фактичних даних; метод табличного відображення аналітичних даних – для відображення аналітичної інформації. Проаналізовано основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією Одеського регіону. Виявлені динаміка експорту та імпорту аграрної продукції Одеського регіону, динаміка зміни зовнішньоторговельного сальдо аграрної продукції регіону за розділами класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Виявлено проблеми, які стримують ефективний розвиток міжнародної економічної політики. Визначені пріоритетні напрями у сфері подальшого розвитку агропромислового комплексу країни. Практична значущість дослідження полягає у визначенні особливостей зовнішньої торгівлі аграрною продукцією в Одеському регіоні, аналізі тенденцій, напрямків її розвитку та місця у системі сучасного міжнародного продовольчого ринку.*

***Ключевые слова:** аграрна продукція, агропромисловий комплекс, зовнішня торгівля, експорт, імпорт аграрної продукції, валовий регіональний продукт, міжнародний продовольчий ринок.*

DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE IN AGRICULTURAL PRODUCTS OF
ODESSA REGION

Tarasevych Nataliia, PhD in Economics, Associate professor of the Department of Banking, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: nvt4364@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2110-7320

***Abstract.** The purpose of the article is to assess the main trends in foreign trade in agricultural products in the Odessa region and determine areas for further intensification. Method. the system-analytical method was used; comparison method - to determine the causes and degree of impact of dynamic changes and deviations; grouping method - to systematize factual data; method of tabular display of analytical data - for displaying analytical information. The main trends in the development of foreign trade in agricultural products of the Odessa region are analyzed. The dynamics of the gross regional product of Odessa region is revealed, the place of the agrarian sector in the social and economic development of the region is investigated. The commodity structure of agro-industrial production of the Odessa region, and also the basic markets of sale of production of an agro-industrial complex is defined. The dynamics of exports and imports of agricultural products of the Odessa region, the share of exports of agricultural products in foreign trade of the region, the dynamics of changes in foreign trade balance of agricultural products in the region by sections of the classification of goods of foreign economic activity. Problems that hinder the effective development of international economic policy have been identified. Priority areas in the field of further development of the country's agro-industrial complex have been identified. The directions of growth of export of agricultural products in the Odessa region at the expense of strengthening of the international trade and economic communications with the countries of the world, information and financial support of export and exporters of agricultural products are offered. The practical importance of the study is to determine the features of foreign trade in agricultural products in the Odessa region, analysis of trends, directions of its development and place in the modern international food market.*

***Keywords:** agar products, agro - industrial complex, foreign trade, export, import of agricultural products, gross regional product, international food market.*

JEL Classification: F140.

Постановка проблеми. Одним з важливих напрямів загальної економічної політики держави є розвиток зовнішньої торгівлі регіонів України, який полягає у розширенні взаємовідносин з іншими країнами та входженні національної економіки у світовий

економічний простір. Однією з пріоритетних сфер як зовнішньоекономічного, так і внутрішньоекономічного розвитку є сільськогосподарська галузь вітчизняної економіки, адже від вирішення питань організації виробництва та підтримки продовольчого забезпечення країни залежить життєздатність і самодостатність країни й суспільства. У цих умовах важливо проаналізувати тенденції розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією у регіональному розрізі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією присвячено багато наукових праць відомих вчених. Питаннями зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу та трансформації структури сільськогосподарського виробництва у регіональному аспекті займалися такі вітчизняні науковці, як С. І. Кубів [1], Д. В. Окара, І. Л. Ковальова, В. Г. Чернишев [2], В. І. Дубницький, С. О. Федулова [3], Я. М. Гадзало [4].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу безпеку, певною мірою економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку. Ефективний аграрний сектор економіки України має бути спрямований на досягнення наступних цілей: стабільне забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною та безпечною аграрною продукцією; збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю; зростання присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Тому необхідне подальше дослідження тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією у регіональному аспекті.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі аграрною продукцією у регіональному аспекті та визначення напрямків її подальшої активізації.

Основний матеріал. Агропромисловий комплекс створює близько 18% валової доданої вартості, є одним із основних бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить у середньому 12% [5]. Відповідно до «Національної економічної стратегії на період до 2030 року» товарний експорт України станом на 01.01.2021 р. становив 50,1 млрд. дол. США. Основною категорією експорту стала продукція агропромислового комплексу – 44,2% [6].

Аграрний сектор економіки України, крім стабільного забезпечення країни якісним, безпечним, доступним продовольством та сировиною, спроможний на вагомий внесок у розв'язання світової проблеми голоду. Його потенціал виробництва значно перевищує потреби внутрішнього ринку [7].

В Україні створено юридичну основу для стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку та впроваджено нові підходи до їх здійснення. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації, яка успішно реалізується з 2015 року, створила нові можливості для розвитку територіальних громад [8]. Першочерговими завданнями нової регіональної політики відповідно до «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення. У межах регіональної політики оперативними цілями та основними завданнями аграрного сектору, що забезпечують досягнення стратегічних цілей економічного розвитку, є: сприяння розвитку різних форм кооперації, фермерства; забезпечення доступності ринків збуту для малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції; забезпечення інфраструктури для зберігання сільськогосподарської продукції; запровадження нових технологій та обладнання для переробки сільськогосподарської сировини [9, с. 17].

Загальним кількісним показником розвитку економіки окремих регіонів є динаміка валового продукту території. У таблиці 1. наведено динаміку валового регіонального продукту Одеської області у 2010 – 2019 рр. За цим показником Одеський регіон знаходиться у вісімці лідерів серед регіонів країни на останню звітну дату. Абсолютне значення цього показника складає 197,209 млрд. грн. За показником динаміки Одеська область знаходиться на 8 місці серед інших регіонів країни.

Таблиця 1

Показники динаміки валового регіонального продукту Одеської області

Станом на	Сума, у фактичних цінах, млн. грн.	Темп зростання, у % до попереднього року	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.	Частка валового регіонального продукту у загальному підсумку, %
01.01.2011	53 878	-	22 544	5,0
01.01.2012	61 499	114,14	25 748	4,7
01.01.2013	64 743	105,27	27 070	4,4
01.01.2014	69 760	107,45	29 118	4,6
01.01.2015	74 934	107,42	31 268	4,7
01.01.2016	99 761	133,13	41 682	5,0
01.01.2017	119 800	120,09	50 159	5,0
01.01.2018	149 530	124,81	62 701	5,0
01.01.2019	173 241	115,86	72 738	4,9
01.01.2020	197 209	113,83	82 903	5,0

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

Валовий регіональний продукт на душу населення Одеської області склав 82903 грн. – 7 місце серед регіонів України [10]. Валовий регіональний продукт Одеської області збільшився за період дослідження у 3,67 рази, за останній звітний рік – на 13,83%. Характерною особливістю є те, що спостерігалось постійне стійке зростання абсолютної суми валового регіонального продукту протягом періоду дослідження.

Це свідчить про дуже потужний економічний потенціал Одеського регіону. Але з початку 2018 року спостерігається зниження темпів зростання валового регіонального продукту, незважаючи на збільшення його абсолютних значень. Водночас частка валового регіонального продукту у загальному ВВП країни складає відносно стабільну частину та дорівнює приблизно 5,0%.

Аграрний сектор відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіону та країни загалом. Рівень виробництва продукції агропромислового комплексу у динаміці наданий у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка випуску продукції АПК в основних цінах за видами економічної діяльності Одеського регіону

Станом на	Сільське господарство		Переробна промисловість	
	випуск в основних цінах, млн. грн.	частка регіону у загальному обсязі випуску країни, %	випуск в основних цінах, млн. грн.	частка регіону у загальному обсязі випуску країни, %
01.01.2011	8 648	4,5	32 374	4,0
01.01.2012	10 910	4,2	29 982	3,1
01.01.2013	9800	3,6	29 344	3,0
01.01.2014	13 852	4,4	27 467	3,0
01.01.2015	16 391	4,3	28 753	3,0
01.01.2016	25 312	4,5	44 948	3,7
01.01.2017	32 792	5,0	54 296	3,7

01.01.2018	36 443	5,0	62 278	3,5
01.01.2019	40 520	4,6	68 863	3,3
01.01.2020	34 719	4,0	75 663	3,5

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

Дані таблиці показують, що загальний випуск продукції АПК Одеського регіону збільшився за період дослідження на 169,1%. Водночас слід зазначити, що якщо обсяги переробної промисловості зросли у 2,34 рази, то за цей же період обсяги саме сільськогосподарського виробництва збільшилися у 4,01 рази. Отже, Одеський регіон має дуже потужні можливості розвитку первинної ланки аграрного сектору.

Важливо також зазначити, що незважаючи на кількісне зростання обсягів виробництва продукції АПК, одночасно спостерігається деяке скорочення частки Одеського регіону у загальному обсязі випуску продукції АПК країни – до 7,5%. Це свідчить про недовикористання потенціалу розвитку агропромислового комплексу у регіоні.

Міжнародна торгівля аграрною продукцією має вагоме значення для економіки України загалом. Динаміка експорту та імпорту аграрної продукції Одеського регіону надана у таблиці 3. У 2020 році, як порівняти з 2010 роком, експорт аграрної продукції Одеського регіону збільшився на 62,1%, водночас імпорт аграрної продукції скоротився на 45,8%. Це дуже позитивна тенденція, що характеризує значне поліпшення стану платіжного балансу Одеського регіону.

Таблиця 3

Динаміка експорту та імпорту аграрної продукції Одеської області у 2010 – 2020 рр.

Період	Експорт аграрної продукції			Імпорт аграрної продукції		
	Обсяг, тис. дол. США	Темп зростання, %	Частка до загального обсягу, %	Обсяг, тис. дол. США	Темп зростання, %	Частка до загального обсягу, %
2010	549 622,8	-	32,7	831 805,8	-	18,6
2011	551 990,1	100,43	35,7	735 570,2	88,43	18,4
2012	673 768,1	122,06	37,6	857 744,3	116,61	16,9
2013	695 471,7	103,22	42,8	1 009 319,9	117,70	23,1
2014	989 412,9	142,26	55,6	553 647,8	54,85	24,0
2015	1 047 983,8	105,92	60,7	253 075,2	45,71	25,9
2016	1 169 807,8	111,62	76,9	323 717,2	127,91	26,0
2017	1 274 547,0	108,95	70,2	361 479,8	111,66	24,8
2018	1 200 837,3	94,22	71,5	379 606,7	105,01	24,3
2019	1 064 052,9	88,61	77,2	349 074,3	91,96	20,4
2020	890 992,5	83,74	71,8	450 783,5	129,14	23,8

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

За період 2010-2020 роки обсяг експорту аграрної продукції Одеського регіону в абсолютних значеннях збільшився на 341,6 млн. дол. США. Нарощування темпів скорочення експорту аграрної продукції Одеського регіону впродовж трьох років потребує здійснення термінових заходів щодо стимулювання торговельних експортних операцій аграрної сфери економіки регіону, це також обумовлено тим, що аграрна продукція складає 71,8% загального експорту регіону.

За період 2010-2020 роки обсяг імпорту аграрної продукції Одеського регіону в абсолютних значеннях скоротився на 381,0 млн. дол. США, що майже відповідає зростанню експорту аграрної продукції. Загалом, починаючи з 2016 року спостерігається такий стан торговельних експортно-імпортних операцій аграрної сфери, за якого темпи зростання імпорту перевищують темпи змін обсягів експорту аграрної продукції, що свідчить про поступове зростання залежності регіону від імпорту продукції агропромислового

комплексу, що є негативною тенденцією. Ця негативна тенденція значно посилилась у 2020 році, впродовж якого при скороченні експорту аграрної продукції на 16,3% одночасно імпорт продукції збільшився на 29,1%. Це також позначилося на зростанні частки аграрної продукції у структурі загального імпорту Одеського регіону до 23,8%.

Динаміка зміни зовнішньоторговельного сальдо аграрної продукції Одеського регіону за розділами УКТЗЕД надана у таблиці 4.

Таблиця 4

Динаміка зміни зовнішньоторговельного сальдо аграрної продукції за товарними групами Одеського регіону у 2010 – 2020 рр., млн. дол. США

Товарні групи	Період								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Готові харчові продукти	58,2	6,6	45,2	80,3	47,1	49,3	81,8	59,5	-15,1
Жири, олії тваринного, рослин. походження	64,1	-35,9	86,1	169,5	204,7	192,4	136,3	107,7	147,7
Продукти тварин. походження	-85,2	-125,5	-41,4	-1,2	-5,9	-10,1	-12,4	-16,0	-22,7
Продукти рослин. походження	-221,1	-159,0	345,8	546,3	600,0	681,3	615,5	563,7	330,3
Сальдо зовнішньої торгівлі аграрної продукції	-183,9	-313,8	435,7	794,9	846,0	913,0	821,2	714,9	440,2

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

Загалом за 2012 – 2017 роки в аграрному секторі економіки відбулися позитивні зрушення – сектор сільськогосподарських підприємств був прибутковим, мав тенденцію щорічного нарощування суми отриманого прибутку від реалізації продукції, у значній мірі у галузі рослинництва. Але впродовж 2018 – 2020 років спостерігаються негативні тенденції щодо скорочення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі аграрною продукцією майже у 2,1 рази за рахунок: виходу із позитивного сальдо та перевищення обсягів імпорту за результатами 2020 року групи готових харчових продуктів; значного зростання негативного сальдо за товарною групою – живі тварини, продукти тваринного походження; значного скорочення позитивного сальдо за товарною групою продуктів рослинного походження.

Товарною групою з перевищенням експорту та його збільшенням залишається тільки група жири, продукти рослинного походження.

Отже, протягом досліджуваного періоду питома вага експорту аграрної продукції у зовнішній торгівлі Одеського регіону значно зростала завдяки розвитку саме галузі рослинництва. Галузь тваринництва має стійку тенденцію до скорочення обсягів виробництва та частки у загальному обсязі продукції Одеського регіону. Критичний стан вітчизняного аграрного сектора у сфері тваринництва створює небезпеку із забезпеченням населення основними продуктами харчування тваринницького походження, а також становить загрозу продовольчій безпеці країни.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що у сучасних економічних умовах існує безліч проблем, які стримують динамічний розвиток міжнародної торгівлі аграрною продукцією:

- недостатньо фінансування Експортно-кредитного агентства;
- незабезпеченість належним фінансуванням інфраструктури з підтримки експорту в Україні;
- незначна частка вітчизняного малого і середнього бізнесу в експорті;
- недостатнє залучення до регіональних проектів інвестиційних коштів – відсутня стратегія залучення та ефективного розпорядження інвестиційними коштами у межах регіональних проектів;
- обмеженість доступу до зовнішніх ринків, а також застосування іншими країнами інструментів політики протекціонізму;

- недостатньо якісна інфраструктура аграрного сектору (земля, зрошувальні системи, транспорт тощо);
- недостатній доступ виробників сільськогосподарської продукції до фінансових ресурсів;
- недостатня технологічність виробництва, що не забезпечує можливості збільшити продуктивність агропромислового сектору;
- незбалансована поточна структура агропромислового сектору України, що спричиняє його низьку продуктивність;
- експорт на світовий ринок переважно сировинної продукції рослинництва та тваринництва.

Враховуючи специфіку Одеського регіону, аграрний сектор потребує підвищення ефективності аграрної галузі регіону шляхом впровадження сучасних ресурсо- та вологозберігаючих, екологічно безпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції; підвищення родючості ґрунтів; створення сучасної селекційно-насінницької бази аграрного виробництва; збільшення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тваринництва; сприяння сталому розвитку малого та середнього бізнесу в аграрній сфері; підвищення фінансової підтримки малого бізнесу та малих аграрних підприємств; підвищення рівня конкурентоспроможності продукції аграрної сфери, впровадження безвідходних технологій виробництва.

Відповідно до специфіки експортних потреб регіону у напрямку пошуку найбільш ефективних шляхів розвитку експортного потенціалу необхідно: максимально активізувати потенційні конкурентні переваги регіональної економіки; забезпечити створення умов для виходу на світові ринки нових регіональних підприємств і товарів; створити умови для розвитку імпортозаміщення продукції шляхом власного регіонального виробництва, що є одним з важливих аспектів напрямків міжнародного економічного співробітництва. Для подальшого розвитку експортного потенціалу Одеської області, на нашу думку, доцільно: створення додаткової системи логістичних центрів, спрямованих на задоволення експортних потреб регіону; удосконалення планувальної діяльності з розвитку промислового потенціалу регіону, що передбачає створення низки спеціалізованих відділів по роботі з потенційними інвесторами, які готові інвестувати кошти у зростання експортних можливостей регіону.

Реалізація цих заходів сприятиме перетворенню країни у світового лідера з постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з високою доданою вартістю, а також в один з глобальних центрів продовольчої безпеки.

Список літератури

1. Кубів С. І. Аграрний сектор перетворюється в основну бюджетоформуючу сферу української економіки. *Економіст*. 2018. № 7. С. 4-7.
2. Окара Д. В., Ковальова І. Л., Чернишев В. Г. Зовнішня торгівля аграрною продукцією Одеської області. *Агросвіт*. 2019. № 13-14. С. 23-32.
3. Дубницький В. І., Федуллова С. О. Передумови трансформаційних процесів у регіонах України. *Регіональна економіка*. 2016. № 2 (80). С. 34-43.
4. Гадзало Я. М. Аграрній науці є що запропонувати сільськогосподарському виробництву. *Економіст*. 2018. № 3. С. 2-7.
5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. *Розпорядження КМУ від 30.12. 2015 р. № 1437-р*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-D1%80?v=617d3c0773158#Text>. (дата звернення 10.02.2022).
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: *Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>. (дата звернення 21.02.2022).
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: *Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>. (дата звернення 26.02.2022).
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: *Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>. (дата звернення 28.02.2022).

9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення 08.03.2022).

10. Офіційний сайт Головного управління статистики Одеської області. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf. (дата звернення 12.03.2022).

References

1. Kubiv, S. I. (2018). Agricultural sector is turning into the main budget*forming field of the Ukrainian economy. *Ekonomist*, 7, 4-7. [In Ukrainian].

2. Okara, D. V., Koval'ova, I. L., Chernyshev, V. H. (2019). Foreign trade in agricultural products of Odessa region. *Ahrosvit*, 13-14, 23-32. [In Ukrainian].

3. Dubnytskyy, V.I., Fedulova, S.O. (2016). Prerequisites for transformation processes in the regions of Ukraine. *Rehional'na ekonomika*, 2(80), 34—43. [In Ukrainian].

4. Hadzalo, Ya. M. (2018). Agrarian sciences have something to offer to agricultural industry. *Ekonomist*, 3, 2—7. [In Ukrainian].

5. Order of the CMU (2015). On approval of the Concept of the State target program for the development of the agricultural sector of the economy until 2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-D1%80?v=617d3c0773158> #Text. (Accessed 10 February 2022). [In Ukrainian].

6. Resolution of the CMU (2021). On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>. (Accessed 21 February 2022). [In Ukrainian].

7. Decree of the President of Ukraine (2019). On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>. (Accessed 26 February 2022). [In Ukrainian].

8. Resolution of the CMU (2014). On approval of the State Strategy for Regional Development until 2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>. (Accessed 28 February 2022). [In Ukrainian].

9. Resolution of the CMU (2020). On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (Accessed 08 March 2022). [In Ukrainian].

10. Official site of the Main Department of Statistics of Odessa region. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_vrp_2018.pdf. (Accessed 12 March 2022). [In Ukrainian].